

Nemcsak a filológiai pontosság kedvéért tesszük szavá az Ifjúsági Könyvkiadó eme tévedését, hanem egyrészt azért, hogy a fiatal Móricz Zsigmond termését megtisztítsuk olyan (bár a kezdő Móriczhoz nem méltatlan) írásművektől, amit a válogató tévedése sorolt Móricz zsengei közé. Másrészt ezzel a példával is rá kívánunk mutatni a könyvkiadásban az elmúlt években megmutatkozó hierarchikus, vagy helyesebben protokoll-jellegű tekintélytiszteletre, amely merev kategóriákban rangsorozott élőket és holtakat. Anélkül, hogy valamiféle Sebők-renezánszot akarnánk inspirálni, megkérdezzük: ha Sebők Zsigmond hat meséje, amíg azt hitték, hogy Móricz alkotásai, jók voltak arra, hogy három kiadásban, összesen több mint negyvenöt ezer példányban népszerűsítsék, talán Sebők egyéb meséiből is lehetne egy kötetnyit gyűjteni és (most már Sebők Zsigmond néven!) kiadni. Dutka Ákost 1953-ban egy szerkesztői és filológiai baklövés támasztotta fel a feledettség homályából a mai olvasók, a nagyközönség számára, amikor tévedésből egy régi, ismert szép versét frissen felfedezett Ady-versként publikálták. Néha bizony nem is olyan feleslegesek ezek a melléfogások.

BUSA MARGIT

TOMPA MIHÁLY ISMERETLEN VERSEI

Tompa Mihály három ismeretlen versét közöljük. Az egyik sírvers a gávai temetőben, a másik kettő a költő gávai barátjának versmáslatgyűjteményében lappangott eddig.¹

I.

A Szabolcs megyei Gáva község régi, ma már nagyrészt felszántott református temetőjében, a Soldos-család fiatalon elhunyt tagja, Soldos Borbála síremlékén van kőbevésvé Tompa Mihály eddig ismeretlen verse.² A költő neve nincs a vers alatt — síremléken ez nem is szokásos — e nélkül is hozzávetet a családi kapcsolat és ettől függetlenül, mindennél döntőbben rávall a vers önmaga: ráismerünk Tompa szokészetére, szóhasználatára, végül, szerzőségét bizonyítja a falubeli, napjainkig fennmaradt szájhagyomány.

A családi kapcsolat elég közvetlen: Tompa felesége, Soldos Emília a kis halott leánynak unokanővére. Runyáról, a Soldos-család ősi fészkeből Soldos János Gávára szakadt, mikor feleségül vette az ottani földbirtokos Fáy-család leányát, Annát.³ Házasságukból született 1837. jan. 3-án Soldos Borbála. A gyermek 13 évet élt, meghalt 1850. jan. 3-án. Tompa 1849. máj. 1-én házasodott a családba. A haláleset alkalmával érthető, hogy az akkor már híres költő megemlékezik kis rokonáról. Különben is Tompa több sírverset írt ebben az időben. Éppen a haláleset előtti napon, 1850. jan. 2-án keltezett, Szemere Miklóshoz intézett levelében olvassuk: „... egész poetai működésem abban határozódik, hogy Recsky Benyának írok sírverset; írtam már nehányat, de ez mind nem tetszik s írok folyvást...”⁴

A gávai sírvers kizárólag Soldos Borbála személyéhez szól. Ebből talán arra következtethetünk, hogy bár a család csak 1851-ben állította fel a síremléket,⁵ versünk még a költő kisleányának a halála előtt, 1850. jan. 3. és máj. 18. között keletkezett, mert kérdés vajon Tompa a saját bánatával háttérben tudott volna-e maradni, a kisleány halála feletti panaszba nem szötte volna-e bele saját szívének vagy fájdalomát is, vagy valami általános keserűségem az emberi sorsról, vagy a halál kegyetlenségéről. A vers a kis halott leánya dicsérete:

Soldos Borbála emlékének

Pihensz angyal szelíd leány
Arczád hamar meghervada.
Lelked fényes és tiszta volt,
Mint a menny gyöngéd harmata.
A földön megszerette ezt
Az ég, amelytől származott
S korán, korán visszavevé,
Mint napsugár a harmatot.

¹ Jelzete: OSzK Oct. Hung. 1394.

² Andó László szíves közlése.

³ Nagy Iván: Családtörténet. OSzK Fol. Hung. 1316. ff. 36^v—37^v.

⁴ OSzK Levelestár.

⁵ A síremléken van kőbevésvé a felállítás éve.

Pihenj angyal szelíd leány
 Könny s bánat áll szobrod felett,
 Mely a mély gyásztöltő szívek
 Fájdalmából emelkedett.
 Bús könnyeikből hantodon
 A sírvirág kisarjadott,
 Ah, csak te hervadsz odalenn
 Halvány liljom, halvány halott.

Virág voltál, amelynek ad
 A szép tavasz dísz, s illatot,
 Kellem s szelídségben valál
 Dicsőített s megáldatott.
 S a dús kincset nem bírva meg,
 Gyöngéded élted megszakadt,
 Mint megtörik a gyenge szár
 A túlteljes virág alatt.

Égi virág, e föld rideg és szomorú vala néked
 S szólt Isten : jöjj a mennybe virítani fel!

Az elégia nyugodt, bánatos szomorúsága mögött tehát nem szólal meg a költő személyes panasz, de ezzel a következtetéssel csak a vers keletkezésének idejét próbáltuk meghatározni. A szerzőséget vizsgálva Tompa mellett vall a gondolatok kifejezési módja, azok az allegorikus képek és hasonlatok, amelyeket ilyen tárgyú verseiből ismerünk már, s melyek Soldos Borbála versében a legteljesebb szépségben bontakoznak ki. Vessünk össze versünkkel néhány ismert képet.

Síremlék c. versből: (1841.)

Pihenj fiam! nem áll ugyan
 Kevély márvány álmód felett ;
 De bús anyád fájdalmival
 Síroznak élő szobra lett.

Halott c. versből: (1844)

Korán, korán lehervadtott
 Fehér liljom, fehér halott!

Soldos Borbála c. verséből:

Pihenj angyal szelíd leány
 Könny s bánat áll szobrod felett,
 Mely a mély gyásztöltő szívek
 Fájdalmából emelkedett.

Soldos Borbála verséből:

Ah, csak te hervadsz odalenn
 Halvány liljom, halvány halott.

Tompa kedves motívuma ez a liljomos hasonlat. A Soldos-vers keletkezése előtt két évvel, 1848-ban így ír :

A fehér liljom

Lelkemben titkos sejtelem van
 — Jövőre? múltra? Nem tudom! —
 Hogy hajdan én virág valék már,
 Vagy egykor azzá változom.

Fehér liljom valék, ha voltam,
 Mielőtt szívem dobogott ;
 Fehér liljom leszek, ha lések,
 Midőn már szívem nem dobog.

Korábban, 1847-ben is használja a liljomos hasonlatot, egyik barátja Dobozi Ferenc kérésére, ennek menasszonya sírjára írja :

Én vagyok a liljom sírnak halvány liljomja!
 Szűz koszorús fővel, mennynek arája levék!⁶

A Soldos-vers utolsó verssoraiban „Mint megtörik a gyenge szár A túlteljes virág alatt” a letört virág hasonlatának bibliai idézetére ismerünk :⁷ „A virág mihelyt kinyilik leszakasztatik

⁶ Gulyás József: Tompa sírversei egy barátja arájának a sírkövére. ItK 1932. 411—414. l.
⁷ Jób könyve XIV., 2. vers. l. : Pollák Miksa : Tompa Mihály és a Biblia. Bp. 1912. 53. l.

és elmulik, mint az árnyék.” Ezt a gondolatot vésette a költő 1858-ban meghalt második kisfia sírkövére.

Tompa szerzőségét bizonyítja a napjainkig fennmaradt szóhagyomány is. Gáva község egy-egy idős lakója még emlékszik arra, milyen kegyelettel vésték emlékezetébe gyermekkorában hogy Tompa Mihály írt verset a temetőjükbe, Soldos Borbála sírjára. Andó László, kinek ez úton is köszönöm, hogy felhívta az Országos Széchényi Könyvtár figyelmét szülőfaluja temetőjének nevezetességére, személyes barátságban volt egyetemi hallgató korában a Soldos-család egyik közvetlen leszármazottjával, Soldos Pállal, aki neki 1905 őszén bizonyította, hogy testvérnénye sírversét Tompa Mihály írta.⁸ Soldos Pál állítása szerint Tompa az ő testvéreinek nevelője volt Gáván. A sírverssel kapcsolatban nincs okunk kételkedni Soldos Pál szavaiban, inkább csak igazolhatjuk állítását azzal, hogy még Andó László édesapjának is Tompa versével dicsekedett a Gáván élt és elhunyt id. Baráth Imre református lelkész. Itt köszönöm meg Farkas Imre most Gáván működő református lelkész sok szívességét ; a sírvers pontos szövegösszevetését, az emlékmű rajzát, leírását és Tompa gávai tartózkodásának kiderítéséért végzett fáradságos munkáját. Szíves közléséből tudjuk, hogy az emlékmű egy hatalmas domb tetején áll, gúlával lezárt négyzetű oszlop, a vers három versszaka elosztva egy-egy oldalán van, a két utolsó sort a keleti főoldalra vésték, a halott éleadatai alá.

II.

A másik két Tompa-vers közül az egyik sírvers, *Kőrösi József halálakor* címmel, a másik keserű elégia, címe *Küzdés és megadás az élet esélyén*. A verseket rejtő kéziratot másolatgyűjtemény provenienciája is Gávához kapcsolódik, az Andó-családhoz. Családi hagyomány szerint őseik az 1840-es években gyakran látták vendégül a költőt. Tompa gávai tartózkodásáról nem tud az irodalomtörténet, a mi kutatásunk sem volt eredményes. Ha elfogadjuk Soldos Pál állítását, mely szerint Tompa a Soldos-testvérek nevelője volt Gáván, ezzel új, ismeretlen adatot tudnánk meg a költő életéről. Az Andó-család szóhagyománya bizonyítja, hogy egyik gávai ősök, Tompa jóbarátja, írogatta össze ezt a másolatgyűjteményt, melyet családjuk leszármazottjától, Andó Lászlótól 1955-ben vásárolt az Országos Széchényi Könyvtár.

Az egykézírással teleírt, nyolcadrés alakú kötet 271 fólió, első oldalait hosszú prózai szöveg, Kölcsey Ferenc Parainesis-másolata tölti ki a 8—43. fólióig, utána következik a Divatos költő című, két változatban ismert Tompa-vers,⁹ itt *Új divatú költő* című, eddig ismeretlen, érdekes szövegváltozata, majd a két ismeretlen Tompa-versnél van a legkésőbbi évszám ; 1847. Ebből következtetve talán ez lehet a kézirat összeírásának éve. A gyűjteményben váltakoznak a 18. század elejéből származó szerzők, és Tompa kortársainak versei és prózai munkái. Sok helyen a másolatok után pontos forrásként szerepel a folyóiratok címe és évszáma. Most csak Tompa Mihály ismeretlen verseinek a vizsgálatára szorítkozunk.

Az első kérdés, hogyan kerültek Tompa versei a kéziratok kötetbe, mert a nyomtatott verseskötetekben és a korabeli újságokban nem jelentek meg. Csak arra gondolhatunk, hogy Tompa kéziratából másolta le gávai barátja és azután az eredeti kézirat elkallódott.

Ki volt Kőrösi József? Nem tudjuk. Nevét nem őrizte meg Tompa levelezése, nem jegyezték fel a költőről szóló tanulmányok sem, lehet, hogy csak a falu papjához ragaszkodó, hívő ember volt. A verssorok elárulják, hogy Tompa temette : Baráté a kéz, a ki sírba tesz, Baráté a szív a ki nem felejt. Ezek szerint Tompa már lelkész volt, mikor a verset írta. Első állomáshelyét 1846 szeptemberében foglalja el Bején, talán itt keletkezett a vers, mert innen csak 1849-ben ment Kelemérre, s a másolatgyűjtemény összeírását 1847-re datáltuk.

Kőrösi József halálakor

Nehéz kiszényvedés
Forrózta le élted szép virágzakát,
S korán alunni küld
Kiszényvedt jó barát! . . . jó éjszakát!
A föld neked semmit nem adva itt
Előlte! ah! remény dús álmatat
Lám, mégis mindent a föld ad meg ott
Sok szényvedés után : nyugalmatat.

⁸ Andó László szíves közlése.

⁹ Kéki Lajos : Tompa Mihály művei, Bp. 1914. 325. és 449. 1.

Láttuk : mi kín vala
 Feküdni kór ágyadnak fenekén,
 Most ágyad olly puha
 Leend — mellyből van — a rög milly kemény.
 A gyászkiéret csendesen halad
 Sok, bár nem ismert, még is könyvet ejt,
 Baráté a kéz, a ki sírba tesz
 Baráté a szív a ki nem felejt. —

Az elválás nehéz, —
 S szemünkből kínos könyveket fakaszt,
 Ha még találkozunk,
 Te már tudod, — mi még reményljük azt, —
 Nyugodj barátunk, egy bús érzelem
 Sírodhoz minket gyakran elvezet. —
 S tél vagy tavasz lesz nyílni fog nekünk
 Egy búsán szép virág : e m l é k e z e t.

A Kőrösi József temetésén elhangzott búcsúztató nem jelent meg Tompa Halotti emléksbeszédék című, 1867-ben Miskolcon kiadott kötetében. Szerzőségét csak az ilyen tárgyú Tompa-versek azonos szókészletével és hangulatával próbáljuk bizonyítani. Talán az ez időben írt versei közül a legközvetlenebb a hangulati kapcsolat a Két menyasszony című verssel, illetve ennek a temetést leíró részletével. Egy azonos sora is van a két versnek: "Gyászkiéret csendesen halad". Hasonló a két vers befejezésének gondolata.

Két menyasszony c. versben :

S emlékezet lett a fájdalom,
 Még él hát az emlékezet,
 Lányka, mely a sírhoz elvezet?
 Csendes álmot két szegény halász.

Kőrösi József versében :

Nyugodj barátunk, egy bús érzelem
 Sírodhoz minket gyakran elvezet. —
 S tél vagy tavasz lesz nyílni fog nekünk
 Egy búsán szép virág : emlékezet.

A harmadik, illetve a kéziratos kötetben a második ismeretlen Tompa-vers soraiból a költő életrajzi adataira ismerünk, és ezek alapján a vers keletkezését 1846 első felére tehetjük. A költő életkörülményei váltották ki a vers elkeseredett hangulatát.¹⁰ Ekkor Tompa tüdőbaja ismét fellángolt, 1846. febr. 15—márc. 11-ig a Rókus kórházban gyógyították. Ezekben a napokban, 1846. febr. elején jelenik meg a Népregék és mondák című kötete, mellyel olyan sikert arat, hogy egy hónap múlva újabb kiadás lát napvilágot, de Tompa közönyös, fásult csüggedése erre sem oldódik fel. Elhagyottnak érzi magát — korán jutott árvaságra, anyját öt éves korában veszítette el, apja újra megnősült és fiát nagyszülők nevelésére bízta. A költő család után vágyódik — későbbi feleségét, Soldos Emíliát csak 1847 decemberben ismerte meg. Nincs állása Tompának — csak 1846 szeptemberében hívják meg Bejére a református parókiára. Céltalannak érzi életét, Arany Jánoshoz írja, hogy milyen közel van hozzá az öngyilkosság gondolata : „... lankadság és életutálat lep meg. Ne gondold, hogy ez a német „Weltschmerz” bennem, én utálok a nyegléskedést, de isten ugyse, komolyan kezdtem már agyonlövésről gondolkodni. És én ezt nem tartom semmi nagy dolognak : a mi nem tetszik, eldobjuk magunktól.”¹¹ Tompa szerzőségét bizonyító sorokat nem emelünk ki a versből, felismerjük ezeket enélkül is, ezek alapján állítottuk össze a költő életrajzi adatait.

Küzdés és megadás az élet estvéjén.

Légy üdvöz tőlem jégkeblű halál
 A földi élet véghatárinál
 Sötét arczád nem rettegem, tudom'
 A' sírba int hol vár a nyugalom
 Hány kínosan átküzdött éjeken
 Sohajtozám neved süktertelen

¹⁰ Tompára vonatkozó életrajzi adatokat l. : Kéki Lajos : Tompa Mihály. Bp. 1912., és Váczy János : Tompa Mihály életrajza. Bp. 1913.

¹¹ Arany János Hátrahagyott iratai és levelezése. Bp. 1887. III. k. 212. l.

Az álom eltűnt 's én magam valék
 Kimondhatatlan kínoknak martalék
 Ne késs, ne késs, im kész a síri ágy
 Az élet vándor elpihenni vágy
 Az est közelget, nézd napom leszáll
 Ó! vigy alunni éjarrczu halál
 De vessünk számot élet és világ,
 Nyílt é számomra bennetek virág?
 Hallottam én barátság szerelem
 O mért nem osztátok meg ezt velem
 Hazug volt a szó nincs igaz barát
 Ki minden baj közt hűn öleljen át
 De a' tettetés gyilkos ördöge
 Magára illy czímet keresztele
 S midőn hiszed: hogy ajkán szíve ül
 Mint a pók mérges nyállal szó körül
 Ah hányszor nem folyt bús könny arczomon
 S le nem törölte azt barát rokon
 Hogy bús szívemre hintse balzsamát
 Hiába vártam a béke angyalát
 Sirpuszta volt, s kietlen életem
 És rajta átok bújdosott velem
 Szívem szerelmet is sóhajtozott
 De benne ez meg nem foganhatott
 A dúlt kebel csak kínokat terem
 Nem virulhat ott bájos szerelem
 A' rósa elhull illat- s színtelen
 Hol éltető napsugár nincs jelen,
 Ah! kórágymnál egy hű nő nem ül
 Es gyermekim nem állanak körül,
 Nem usznak könyben bánatos szemek
 Isten se tudja megnyit szenyvedek!
 Ki végharczot küzd a halál csatán,
 Hideg verejték ömlik homlokán
 Es nincs ki gyöngén törlené le azt,
 Engem szilaj kín s fájdalom viraszt!
 Ki fogja be homályosult szemem!
 Hisz a világon senki sincs nekem
 S a siron hol könyük nem hullanak
 Emlény helyett vad kórók inganak
 Bus mécs világnál kínos éjszakán
 Hány a szilaj hab képzetem zaján
 Im, én elértem pályám alkonyát
 S mi a földi lét? alig látom át
 Hitvány irás a végzet lapjain
 De mély titok van rejtve sorain
 S ha évek multán megsárgulva áll
 Letörli onnét a sötét halál
 S midőn felnyílik a gyász siribólt
 Nem tudja senki az irás mi vólt?
 S ha már álomra hajtád ott fejed
 Akár emlékek hirdessék neved,
 Akár a harang végkongásival
 Sötét feledség éj kövébe hal,
 A' vég csak egy! csak egy a jutalom
 Akármint éltél... puszta sirhalom
 Az élet egy hullámos oceán
 Ezer halandó küszködik zaján
 Távol virányos tájék integet
 S ha' hozzá küzdesz laktalan sziget, —
 Hajóztam én is, ... óh nem vész ragadt
 Véd horgonyom szirtek közé szakadt

Villám zuzá le sajkám árbóczát
 Szilaj haboknak engedvén magát,
 Kétes távolba fellobogva bár
 Előtűnt olykor egy remény sugár
 De még alig születve elhala
 Mit annak hittem, bolygó fény vala
 És mim maradt, kinzó emlékezet
 Melly pályámon még egyszer átvezet
 Előidézi gyász ugarjait
 Hogy tépjem kinom sarjadásait.
 Te elröpült idő felelj nekem!
 Mi vólt hát még is földi életem
 Vagy e szó élet, akkor mit jelent
 Ha kintől ritka pillanatja ment?
 Én nem tudom!... ki enyit szenyvedett
 Hazugság annak adni e nevet
 Az vólt enyém is, küzd és győtrelem,
 S végén... felém ásít a sir verem
 S a föld melly nekem annyi bút hozott
 Hol nyugtot ígér ott is átkozott...
 A sírok közt gyakran hallottam én
 Nyögést, sohajt, a késő éjfelén
 Es nyugtalan sír szellemek vadul
 Riadtak szélyel sírok ormirul...
 Ki tudja milly kin ostorozta fel?
 Melly a fagyos földben sem alszik el, —
 Nem, nem! a rémes sirba nem megyek
 Akarom: hogy mi voltam az legyek. —
 Nem kell halhatlanság, nem hír, remény!
 Én semmi vóltam, semmi légyek én!
 Ah...! még is... így elmennem nem lehet
 Megálj! megálj! hát! beteg képzelet
 Sötét agyrémek messze tűnjetek
 Nem szállhatnék síromba véletek!
 Vad küzdésidet fellázadt kebel
 Csendes megnyugvás! s béke váltsa fel!
 Atyám oszlasd a kétely fellegét
 Hogy lássam a hit biztató egét
 Bár ingerelve sokszor kinaim
 Panaszra nyíltak gyarló ajkaim
 De most látom: hogy bölcs czélod vala
 És énjavam munkáltad általa
 Megnyugszom én... s e bóldog érzélem
 Között nyugottan zárom bé szemem
 Csak egy buzgó könyörgést mondok el
 Takarj elosztán gyászos szemfedel!
 Így... bóldog vagyok... jer csendes halál
 Ki állsz pályám közel határinál!
 Napom hanyatlík alkonyatra szállt
 De keblem édes megnyugvást talált,
 Zajos nap végén csendes est leve
 S békés nyugalmat ígér éjjele
 A' szenyvedés onnét kitiltva van
 A' sirhalom sötét; de zajtalan
 S hitem világa biztatón ragyog
 A' benne alvó újra élni fog
 A' semmiségbe éltem nem merül
 Az éj után még szebb korány derül.

A vers hangulata összefügg a Divatos költő címmel nyomtatásban megjelent, és ennek itt a kéziratos kötetben Új divatú költő című változatával. A kéziratban levő változatnak befejező, ismeretlen sorai a hangulati összefüggésnél még többet is sejtetnek, felvetik azt a

gondolatot, hogy a Küzdés és megadás . . . című vers lehet-e folytatása az Új divatú költő című versnek. Lehetséges-e, hogy az „első rész” volna az Új divatú költő, a „második rész” pedig a Küzdés és megadás . . . című vers? Lássuk a vers nyomtatásból ismert és a kéziratból most előkerült ismeretlen változatának befejező sorait.
A Divatos költő 1847-ben megjelent ismert sorai :

Ki is írtak már minden tárgyakat
Ki ám . . . ! és nekem semmi sem maradt . . .
Ah, mért is nem születtem hamarabb?
Aha . . . mégis jó lesz lehajtani
Fejem, ha jőne bele valami . . . !
.....
Költő ur! ez a legjobb gondolat,
Boldog jó éjszakát s szép álmokat! . . .

Az Új divatú költő ismeretlen sorai :

És ah! nekem . . . hah! dicső gondolat!
Az ének tárgya lesz becses magad!
Igy, most helyén vagyok! . . . de ah mi bánt,
Mi nyugzi lelkem! testem egyiránt?,
Ah . . . ha! az álom rosszkor érkezik,
Jójszakát! folytatás következik!

Értelmezhetjük-e úgy az Új divatú költő ismeretlen, befejező sorait, a „folytatás”-ra utalást, mint átvezető gondolatot a következő, Küzdés és megadás . . . című vershez? A „folytatás”-ban az ének tárgya valóban csak a költő személyes panasza, mi „nyügözi” lelkét, testét egyiránt, ahogy ezt az „első rész” a „folytatás” tárgyválasztásában előre meghatározta.

Ha azonban a „folytatás” és a tartalom meghatározása a versek között levő kapcsolatra utal, felvetődik a gondolat, miért nem jelentette meg Tompa az „első rész”-szel a „második rész”-t is? Lehetséges-e hogy elkallódott a Küzdés és megadás . . . című „második rész” kézírata és ezért kellett megváltoztatni az Új divatú költő „folytatás”-ra utaló sorait. Vagy talán Tompa nem akarta, hogy az „első rész”-nél is keserűbb hangú „második rész” napvilágot lásson. Nem tudjuk.

Az Új divatú költő nyomtatásban megjelent két szövegváltozatának összevetése a kéziratosszöveggel nem adna a fenti kérdésre megoldást. — Különbösen is a kéziratosszöveget másolt, ismert Tompa-versek¹² szövegváltozatait nem közöljük, végezze el a szövegösszevetést a költő verseinek kritikái, jegyzetelt kiadását előkészítő munka. — Az Új divatú költő című verssel csak a „folytatás” problémája miatt foglalkoztunk, mert kapcsolatát kerestük az ismeretlen verssel. A két vers összetartozását ezek után is csak feltételezhetjük, bizonyítani nem tudjuk. Mindegyik vers külön-külön is befejezettnek tekinthető.

Tompa szerzőségét a versek összetartozásának meghatározásától függetlenül, az ismeretlen vers életrajzi adatain kívül bizonyítja még az az elégikus hang, amely általában uralkodó a költészetében, és amelyre jellemző, hogy sok panasz és lázadó hang után a költő versét szelíd megbékéléssel fejezi be.¹³ Tompa ismeri saját költészetének ezt a felépítését, így ír róla Aranyknak : „Bár-mint tele legyünk világi bölcseséggel vagy cynizmussal ; a nagy . . . pillanatokban arra, a jobb felé fordul a lélek s a gondolat.”¹⁴ A Küzdés és megadás . . . című versben is a búskomor, elkeseredett hangulatot végül legyőzi a megbékélés, a bizalom és a reménykedés, mint azt Tompára olyan jellemzően igazolja már a vers címe is : Küzdés és megadás az élet estvélyén.

¹² A kéziratosszövegbe másolt ismert Tompa-versek : Ligetben, A szellő, Béla király és a bújdosók, Péter, Két menyasszony, Temetés, Az ősi kard. Zokol.

¹³ Pollák Mihály i. m. 183. l.

¹⁴ Arany János i. m. IV. k. 254. l